

คำชี้แจง

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ดนตรี นาฏศิลป์ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ เล่มนี้ จัดพิมพ์โดย บริษัท ครูมีเดีย จำกัด

ผู้เรียบเรียง

๑. นายอภิวิชญ์	วรรณโกฏิ
๒. นายวุฒิศักดิ์	จ้องสาระ

ผู้ตรวจ

๑. ดร.เศรษฐวุฒิ	ปัญญาวัตวงศ์
๒. นางสาวปิยดา	ทับประเทือง
๓. นายพิสิษฐ์	สมใจ

บรรณาธิการ

๑. นายกฤตบุญ	ฉัตรบุรานนท์
๒. นางธิดารัตน์	ภักดีรักษ์

หนังสือเล่มนี้ประกันคุณภาพโดยผู้ผลิต และจะต้องส่งให้สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตรวจประเมินคุณภาพทางวิชาการ เพื่อออกใบอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาแทนใบประกันคุณภาพของสำนักพิมพ์ กรณีที่พบข้อบกพร่อง ข้อผิดพลาด กรุณาแจ้งให้สำนักพิมพ์ทราบเพื่อดำเนินการตามระเบียบใบประกันคุณภาพสื่อฯ (ปกหลัง) พร้อมทั้งแจ้งให้สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาทราบด้วย เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาอนุญาตให้ใช้หนังสือในสถานศึกษาต่อไป

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

ดนตรี นาฏศิลป์ ๒

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

นายอภิวิชญ์ วรรณโกฏิ	ดศ.บ. (ดุริยางคศิลป์), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา)
นายวุฒิศักดิ์ จ้องสาระ	ศษ.บ. (นาฏศิลป์ไทย)

ผู้ตรวจ

ดร.เศรษฐวุฒิ ปัญญาวัตวงศ์	ดศ.บ. (การแสดงดนตรี), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา),
ศล.ด. (ดุริยางคศิลป์)
นางสาวปิยดา ทับประเทือง	ศษ.บ. (นาฏศิลป์ไทย), ศษ.ม. (บริหารการศึกษา)
นายพิสิษฐ์ สมใจ	ศษ.บ. (ดุริยางค์สากล), ดศ.ม. (สังคีตวิจัยและพัฒนา)

บรรณาธิการ

นายกฤตบุญ ฉัตรบุรานนท์	ค.บ. (ดนตรีศึกษา)
นางธิดารัตน์ ภักดีรักษ์	ศษ.บ. (ดุริยางค์ไทย)

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๔ พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม ราคา ๗๒ บาท ISBN : 978-616-8299-66-1

บริษัท ครูมีเดีย จำกัด
KURU MEDIA CO., LTD.

จัดพิมพ์โดย บริษัท ครูมีเดีย จำกัด

๘๗/๑๒๙ ถนนเทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๙๔๔ ๔๘๑๘ โทรสาร ๐ ๒๕๘๐ ๒๙๒๓

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท ครูมีเดีย จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน **ดนตรี นาฏศิลป์ ๒** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ได้เรียบเรียงขึ้น โดยยึดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระที่ ๒ ดนตรี และ สาระที่ ๓ นาฏศิลป์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย และสังคมโลก ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ นำความรู้และทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการค้นคว้า สำรวจ สร้างสรรค์ ทำงานเป็นทีม แก้ปัญหา สื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ และพัฒนาสู่การประกอบอาชีพได้ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ได้จัดเนื้อหาให้มีความสอดคล้องต่อเนื่องกันเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ตลอดจนเห็นคุณค่าของดนตรีและนาฏศิลป์ เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๘ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย

หน่วยที่ ๑ ดนตรีในวัฒนธรรมไทยและต่างประเทศ

หน่วยที่ ๒ ทักษะการเล่นดนตรีและการขับร้องเพลงไทย

หน่วยที่ ๓ ทักษะการเล่นดนตรีและการขับร้องเพลงสากล

หน่วยที่ ๔ ฟังเพลงไพเราะวิเคราะห์บทเพลง

หน่วยที่ ๕ อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการบันเทิง

หน่วยที่ ๖ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและกฎหมายไทยในนาฏศิลป์ไทย

หน่วยที่ ๗ หลากหลายลีลนาฏศิลป์

หน่วยที่ ๘ นาฏศิลป์ตะวันออก

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาแบบองค์รวมทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุผลตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ฝ่ายวิชาการ บริษัท คุรุมีเดีย จำกัด

❖ คำอธิบายรายวิชา ❖

รายวิชา ดนตรี นาฏศิลป์ ๒
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
เวลา ๔๐ ชั่วโมง/ปี

ศึกษา อธิบาย ระบุ จำแนก เกี่ยวกับวิวัฒนาการของดนตรีไทย และประเทศเพื่อนบ้าน มีทักษะในการบรรเลงดนตรีไทย ดนตรีสากล และสามารถวิเคราะห์ความแตกต่างของบทเพลงได้ รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการบูรณาการวิชาต่าง ๆ กับวิชานาฏศิลป์ไทย มีทักษะในการปฏิบัติทำรำเบื้องต้น รวมถึงศิลปะการแสดงของนาฏศิลป์ตะวันออก

ใช้ทักษะกระบวนการคิด การแก้ปัญหา สื่อสาร และใช้เทคโนโลยีโดยใช้ทักษะกระบวนการขั้นตอน การจัดการและการทำงานร่วมกัน รวมถึงทักษะกระบวนการแก้ปัญหาในการทำงาน

มีลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และการอยู่ร่วมกันกับคนในสังคม มีคุณธรรม ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ มีความคิดสร้างสรรค์ รักความเป็นไทยและรู้จักพอเพียง ภูมิใจในผลสำเร็จของงาน สามารถนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

ตารางวิเคราะห์หน่วยการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

หน่วยการเรียนรู้ \ ตัวชี้วัด	มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด									
	ศ ๒.๑							ศ ๒.๒		
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๑	๒	
๑. ดนตรีในวัฒนธรรมไทยและต่างประเทศ	✓							✓	✓	
๒. ทักษะการเล่นดนตรีและการขับร้องเพลงไทย		✓		✓		✓				
๓. ทักษะการเล่นดนตรีและการขับร้องเพลงสากล		✓		✓		✓				
๔. ฟังเพลงไพเราะวิเคราะห์บทเพลง	✓		✓		✓	✓		✓		
๕. อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการบันเทิง							✓			

หน่วยการเรียนรู้ \ ตัวชี้วัด	มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด								
	ศ ๓.๑					ศ ๓.๒			
	๑	๒	๓	๔	๕	๑	๒	๓	
๖. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในนาฏศิลป์ไทย	✓				✓	✓			
๗. หลากหลายลีลา นาฏศิลป์		✓	✓	✓			✓		
๘. นาฏศิลป์ตะวันออก						✓		✓	

❖ สารบัญ ❖

ดนตรีในวัฒนธรรมไทย และต่างประเทศ

๑

- ❖ วิวัฒนาการของดนตรีไทย ๒
- ❖ ดนตรีในวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้าน ๑๓
- สรุป ๑๖
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๑๖
- คำถามพัฒนากระบวนการคิด ๑๖

ทักษะการเล่นดนตรีและการขับร้องเพลงไทย

๑๗

- ❖ หลักการบรรเลงเพลงดนตรีไทย ๑๘
- ❖ ความหมายและประเภทของการขับร้องเพลงไทย ๓๐
- สรุป ๓๕
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๓๕
- คำถามพัฒนากระบวนการคิด ๓๕

ทักษะการเล่นดนตรีและการขับร้องเพลงสากล

๓๖

- ❖ ฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรี ๓๗
- ❖ การขับร้องเพลง ๕๔
- ❖ ฝึกการร้องเพลงกับโน้ต ๕๕
- สรุป ๖๒
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๖๒
- คำถามพัฒนากระบวนการคิด ๖๒

เพลงไพเราะวิเคราะห์เพลง

๖๓

- ◆ หลักการฟังและวิเคราะห์เพลงไทย ๖๔
- ◆ หลักการฟังและวิเคราะห์เพลงสากล ๖๘
- สรุป ๗๗
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๗๗
- คำถามพัฒนากระบวนการคิด ๗๗

อาชีพเกี่ยวกับการบันเทิง

๗๘

- ◆ อาชีพทางด้านดนตรี ๗๙
- ◆ บทบาทของดนตรีในธุรกิจบันเทิง ๘๑
- สรุป ๘๒
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๘๒
- คำถามพัฒนากระบวนการคิด ๘๒

ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในนาฏศิลป์ไทย

๘๓

- ◆ ความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์กับวิชาอื่น ๆ ๘๔
- ◆ ความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์กับประเพณีวัฒนธรรม ๙๐
- ◆ ความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์กับศิลปะแขนงต่าง ๆ ๙๔
- สรุป ๙๖
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๙๖
- คำถามพัฒนากระบวนการคิด ๙๖

หลากหลายลีลานาฏศิลป์

๙๗

- ◆ รำมาตรฐาน ๙๘
- ◆ นาฏศิลป์พื้นเมืองที่แสดงเป็นเรื่องราว ๑๐๘
- ◆ หลักการวิจารณ์การแสดงนาฏศิลป์ไทย ๑๑๓
- สรุป ๑๑๕
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๑๑๕
- คำถามพัฒนากระบวนการคิด ๑๑๖

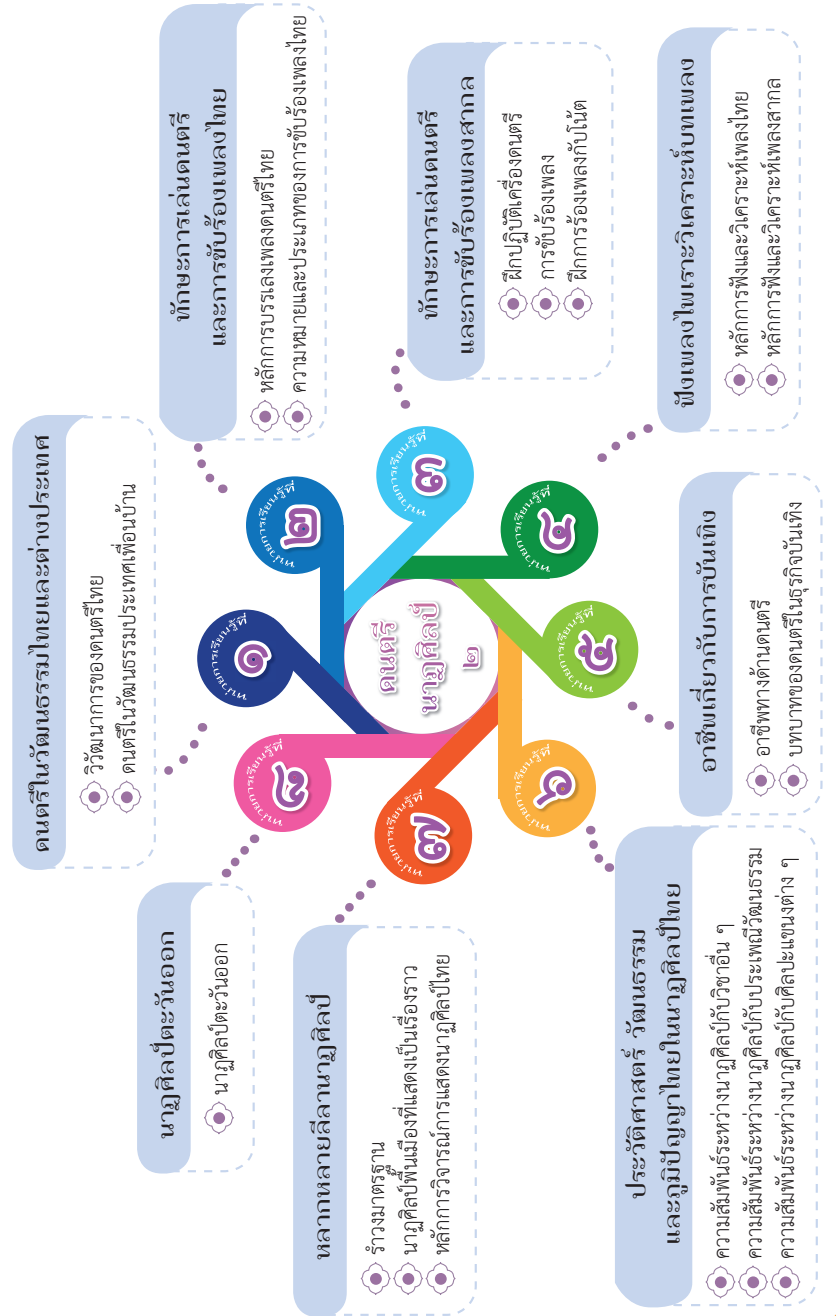

นาฏศิลป์ตะวันออก

๑๑๗

- ◆ นาฏศิลป์ตะวันออก ๑๑๘
- สรุป ๑๓๓
- กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๑๓๓
- คำถามพัฒนากระบวนการคิด ๑๓๓
- ◆ บรรณานุกรม ๑๓๔

แผนผังแสดงสาระการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

ดนตรีในวัฒนธรรมไทย และต่างประเทศ

บทเรียนนี้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

มาตรฐาน ศ ๒.๑ เข้าใจและแสดงออกทางดนตรี อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ คุณค่าทางดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๒.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรีที่เป็น มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและ สากล

ตัวชี้วัด : สิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติได้

ศ ๒.๑ (ม.๒/๑) เปรียบเทียบการใช้องค์ประกอบ ดนตรีที่มาจากวัฒนธรรมต่างกัน

ศ ๒.๒ (ม.๒/๑) บรรยายบทบาทและอิทธิพล ของดนตรีในวัฒนธรรมของต่างประเทศต่าง ๆ

ศ ๒.๒ (ม.๒/๒) บรรยายอิทธิพลของวัฒนธรรม และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ที่มีต่อรูปแบบของ ดนตรีในประเทศไทย

สาระการเรียนรู้

- ๑ วิวัฒนาการของดนตรีไทย
- ๒ ดนตรีในวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้าน

แนวคิด

ดนตรี เป็นสิ่งที่มีบทบาทในชีวิตของเราทุกคน ไม่ว่า จะเป็นชนชาติใดก็ตาม ตลอดชีวิตดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับ อยู่เสมอ ทั้งนี้จะเป็นไปตามวัฒนธรรม ความเชื่อของ มนุษย์รูปแบบของดนตรีในแต่ละประเทศ ย่อมแตกต่างกัน ตามขนบธรรมเนียมประเพณี แต่ละยุคสมัย ซึ่งดนตรีไทย แต่ละสมัยมีวิวัฒนาการตามลำดับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จุดประสงค์การเรียนรู้

- ๑ อธิบายวิวัฒนาการและวัฒนธรรมของดนตรีไทย ได้
- ๒ อธิบายบทบาทของดนตรีในวัฒนธรรมของ ต่างประเทศได้

◉ วิวัฒนาการของดนตรีไทย ◉

ดนตรีเกิดจากธรรมชาติ เช่น เครื่องตีเกิดจากการตีกระาะเคาะไม้ เครื่องเป่าเกิดจากการเป่าใบไม้ เครื่องดีดและเครื่องสีเกิดจากหน้าไม้และธนูที่ใช้ล่าสัตว์ เป็นต้น ส่วนเครื่องดนตรีประเภทใดจะเกิดก่อนหรือหลังอย่างไรก็เป็นข้อสันนิษฐาน ซึ่งคำว่า “ดีด สี ตี เป่า” นั้น คล้องจองกันดีจึงนิยมเรียกกัน ภายหลังเมื่อเครื่องดนตรีมีมากขึ้น จึงได้จัดหมวดหมู่ให้เป็นหลักการจนเป็นที่ยอมรับว่าเครื่องดนตรีไทยมี ๔ ประเภท คือ เครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี และเครื่องเป่า

ศิลปะการดนตรีของไทยและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ดนตรีไทยนั้นไม่มีโบราณจารย์ท่านใดบันทึกประวัติไว้เป็นหลักฐานเหมือนวิชาการสาขาอื่น ดังนั้นประวัติหรือวิวัฒนาการของดนตรีไทยจึงอาศัยหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้ เช่น หลักศิลาจารึก จิตรกรรมฝาผนัง จดหมายเหตุของชาวต่างประเทศ วรรณคดีสมัยต่าง ๆ เป็นต้น ลักษณะของเครื่องดนตรีไทย วงดนตรีไทย ตลอดจนวิธีการบรรเลงได้วิวัฒนาการตามลำดับ และเพื่อสะดวกในการศึกษาเปรียบเทียบจึงสามารถสรุปเครื่องดนตรีไทยในยุคสมัยต่าง ๆ ได้ดังนี้

ดนตรี

◉ ยุคก่อนประวัติศาสตร์

เครื่องดนตรีสำคัญในยุคก่อนสมัยสุโขทัย คือ กลองสำริด หรือที่เรียกว่า กลองมโหระทึก สันนิษฐานว่ามาจากดินแดนทางภาคเหนือของเวียดนามในยุคที่เรียกว่า วัฒนธรรมดองซอน (ประมาณ ๒๐๐ - ๓๐๐ ปีก่อนคริสตศักราช) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมยุคสำริด แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านความสามารถที่สำคัญของมนุษย์ในการหลอมโลหะผสมระหว่างทองแดงกับดีบุกจนได้เป็นสำริด กลองมโหระทึกเป็นโบราณวัตถุที่พบกระจายอยู่ทั่วไปในแถบประเทศเอเชียอาคเนย์ ซึ่งมีวัฒนธรรมการใช้กลองสำริดที่คล้ายคลึงกัน สันนิษฐานว่ามาสู่ดินแดนของไทยตามพื้นที่ต่าง ๆ จากเส้นทางแม่น้ำโขง อีกส่วนหนึ่งอาศัยเส้นทางเดินเรือเข้าสู่อ่าวไทยทางภาคใต้ แล้วส่งต่อเป็นทอด ๆ มายังดินแดนที่อยู่เหนือขึ้นไป กลองมโหระทึกมีลักษณะรูปร่างคล้ายทรงกระบอก ส่วนหน้ากลองและฐานกลองผายออก โดยที่หน้ากลองเป็นแผ่นเรียบภายในกลองแต่เดิมหน้ากลองตกแต่งด้วยสัญลักษณ์รูปเปลวเพลิง สะท้อนให้เห็นถึงที่มาซึ่งเชื่อมโยงกับเปลวไฟ ต่อมาจึงแปรเปลี่ยนเป็นรูปสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ใกล้ชิดกับสวรรค์มากขึ้นคือ ดวงอาทิตย์ และเป็นรูปที่นิยมประดับอยู่บนหน้ากลองมโหระทึก ส่วนขอบของหน้ากลองประดับตกแต่งด้วยรูปกบในท่าทางต่าง ๆ เพราะถือว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่เปรียบเสมือนทูตแห่งความอุดมสมบูรณ์ของไร่นา ดังนั้นกลองมโหระทึกจึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “กลองกบ” ปัจจุบันพบว่ากลองมโหระทึกเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอยู่ทั่วทุกภาคในประเทศไทย

กลองสำริด หรือกลองมโหระทึก
พบที่เขาสามแก้ว ตำบลนาชะอัง
อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร

ที่มา : <http://www.sujitwongthes.com/suvarnabhumi/>

ภาพเขียนสีที่ถ้ำตาด้วง จังหวัดกาญจนบุรี

ที่มา : <http://www.laksanathai.com/book2/p131.aspx>

หลักฐานสำคัญอีกแหล่งหนึ่งคือการค้นพบบันทึกภาพเขียนสีในถ้ำตาด้วงจังหวัดกาญจนบุรี เป็นภาพลักษณะคล้ายขบวนแห่ของผู้คนเพื่อทำพิธีกรรมบางอย่างที่มีคนช่วยกันหามฆ้องหรือกลองที่มีขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตามก็ยังไม่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นฆ้องหรือกลองชนิดใด

๔ สมัยทวารวดี (พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๖๐๐)

ปรากฏหลักฐานภาพปูนปั้นประดับฐานพระเจดีย์ที่เมืองโบราณคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นภาพนักดนตรีหญิงห้าคน แต่งกายโดยห่มสไบ ไม่สวมเสื้อ เก่าผมมวย ทรงสูง นักดนตรีหญิงสี่คน มีเครื่องดนตรีประจำตัว ได้แก่ พิณ ๕ สาย (ปัจจุบันพิณมี ๒-๔ สาย เท่านั้น) พิณน้ำเต้า กรับ และฉิ่ง ส่วนอีกหนึ่งคนนั้นสันนิษฐานว่าเป็นนักร้อง

ภาพปูนปั้นเมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี

ที่มา : <http://www.oknation.net/blog/varanai/2013/06/27/entry-2>

๕ สมัยสุโขทัย (ราว พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๙๐๐)

“เสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน”

ข้อความข้างต้นเป็นหลักฐานศิลาจารึกสมัยสุโขทัยที่กล่าวถึงเครื่องดนตรี โดยมีคำสำคัญที่ว่า **“เสียงพาทย์”** นั้นหมายถึง เครื่องบรรเลงจำพวกเครื่องตีทำจังหวะกับทำนองรวมถึงเครื่องเป่า ภายหลังเรียกว่า **“ปี่พาทย์”** ส่วน **“เสียงพิณ”** หมายถึง เครื่องบรรเลงจำพวกเครื่องดีดซึ่งหมายถึงเครื่องดนตรีที่ใช้สาย เช่น เครื่องสี ด้วยเช่นกัน

หลักฐานสำคัญเกี่ยวกับเครื่องดนตรีในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) ได้กล่าวถึงดนตรีในไตรภูมิพระร่วง (หนังสือวรรณคดีที่แต่งขึ้นในสมัยนั้น) มีข้อความเกี่ยวกับการดนตรีและการขับร้อง ฟ้อนรำที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ตอนหนึ่งว่า

“บ้างเต้น บ้างรำ บ้างฟ้อน ระบำ บันลือเพลงดุริยางดนตรี บ้างดีด บ้างสี บ้างตี บ้างเป่า บ้างขับสัพพสาส์นเสียง หมู่ นักดนตรีจนกันไปเตียรดาซ พันฆ้องกลองแตรสังข์ ระฆังกังสดาล มโหระทึกก็กก้อง ทำนุกติ”

ดนตรี

และอีกตอนหนึ่งว่า

“แล้วแลร้อง ก้องขับเสียงพาทย์ เสียงพิณ แตรสังข์ ฟังเสียงกลองใหญ่ แลกลองรวม กลองเล็ก แลจิ่งแฉ่ง บัณเฑาะว์ว้างเวง ลางคนตีกลอง ตีพาทย์ฆ้องดีดรับรับสัพพทุกสิ่ง ลางจำพวก ดีดพิณและสีซอพูด และกันฉิ่งริ่งรำระบำรำเต้นเล่นสารพันทุกคุณทั้งหลาย สัพพดุริยางดนตรี อยู่ครั้นเครื่องอลวนเวงดังแผ่นดินจะถล่ม”

จากหลักฐานดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่า เครื่องดนตรีที่พบในสมัยสุโขทัยได้แก่ พิณ (หมายถึง กระจับปี่ หรือพิณน้ำเต้า) ฆ้อง ระฆัง กังสดาล มโหระทึก กลองทัด ตะโพน ฉิ่ง ฉาบ กรับ บัณเฑาะว์ ซอพุงตอ (สันนิษฐานว่าเป็นซอสามสาย) แตร สังข์ ปี่ไฉน เขาสัตว์ ฯลฯ

ดนตรีในสมัยสุโขทัย มีลักษณะเป็นการขับลำนำและร้องเล่น มีแนวทำนองสั้น สรุปลงได้ว่าการประสมวงดนตรีแบบต่าง ๆ ดังนี้

๑. วงบรรเลงพิณ (พิณน้ำเต้า)

มีผู้บรรเลง ๑ คน ทำหน้าที่ดีดพิณและขับร้อง

พิณน้ำเต้า

ที่มา : musicbiw.blogspot.com/2015/11/blog-post.htm

A sepia-toned photograph of three men in white traditional Indian attire (kurta and dhoti) sitting cross-legged on a patterned rug. The man on the left is playing a sitar, the man in the center is playing a harmonium, and the man on the right is playing a tabla. They are all looking towards the camera. The background is a plain, light-colored wall.

คนสี่ซอสสามสาย คนขับลำนํ้า คนไกวบันเฑาะว์

วงชัยไม้

๓. วงเครื่องประโคมในพระราชพิธี

 Video
Alimphan Channel

๔. วงปีพาทย์เครื่องห้า

จำแนกเป็น ๒ ชนิด คือ ชนิดเบา และชนิดหนัก

วงปีพาทยชาติรี หรือปีพาทยชนิดเบา

“लगनकुतलुग तुतलुतुतुतु तु तु तु तु....”

คำว่า **“พาทย์”** ในที่นี้อาจหมายถึงระนาด และทิศทางที่จะเป็นไปได้น่าก็นึกถึงคำ **“ปาด”** ของมอญ หรือ **“ปัดตลาร”** หรือ **“บิญา”** ของพม่า ที่หมายถึงระนาด อย่างไรก็ดี มีแนวคิดอีกประการคือ ในสมัยสุโขทัยยังไม่มีระนาด ดังนั้นที่ทักของอาจารย์มนตรี ตราโมท ในหนังสือดนตรีสมัยสุโขทัย กล่าวถึงประสบการณ์ที่เคยจัดวงปี่พาทย์เครื่องห้าบรรเลงประกอบละครพูดเรื่อง พระร่วง ถวายแด่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ซึ่งต่อมาได้รับสั่งให้เอาระนาดออกพร้อมทั้งตรัสว่าเครื่องห้าสมัยนั้นไม่มีระนาด หลักฐานที่ว่าไม่มีระนาดในสมัยสุโขทัยอีกประการหนึ่งคือ สันนิษฐานจากจดหมายเหตุของลาลูแบร์ เอกอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาเจริญพระวชิราวุธ ณ กรุงสยาม เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ สมัยปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ได้ทรงแปลเป็นภาษาไทยไว้ โดยในจดหมายเหตุ ไม่ได้กล่าวถึงระนาดเลย กล่าวถึงปี่ใน ขลุ่ยวง ตะโพน และกลองทัด เท่านั้น

วงปี่พาทย์เครื่องห้า หรือปี่พาทย์ชนิดหนัก

สมัยอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐)

การดนตรีของไทยในสมัยนี้ ได้มีการปรับปรุงตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นถึงตอนปลาย มีเครื่องดนตรีเพิ่มขึ้น ดังปรากฏหลักฐานในกฎมณเฑียรบาลสมัยพระบรมไตรโลกนาถว่า

“ห้ามร้องเพลงเรือ เป่าขลุ่ย สีซอ ดิดกระจับปี่ ดิดจะเข้ ตีโทนทับในเขตพระราชฐาน”

ได้แก่ กระจับปี่ ขลุ่ย จะเข้ โทน ทับ สำหรับการประสมวงดนตรีในสมัยอยุธยาจึงพอสรุปได้ดังนี้

๑. วงปี่พาทย์เครื่องห้า

ประกอบด้วยเครื่องดนตรีเหมือนในสมัยสุโขทัย แต่เพิ่มระนาดเอกเข้ามา

วงปี่พาทย์เครื่องห้าในสมัยอยุธยา

ดนตรี

๒. วงมโหรีเครื่องสี่

เป็นวงมโหรีโบราณที่เกิดจากการประสมเครื่องดนตรีในวงขับไม้กับวงบรรเลงพิณเข้าด้วยกัน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า วงดนตรีมโหรียุคแรกเริ่ม ประกอบด้วยนักดนตรี ๔ คน มีคนขับลำนำและตีกรับพวงให้จังหวะ ๑ คน คนสีซอสามสาย ๑ คน คนตีตะกั่วจับปี่ ๑ คน และคนตีโทนให้จังหวะอีก ๑ คน เรียกชื่อวงตามจำนวนคนว่า “มโหรีเครื่องสี่” ซึ่งเป็นการประสมวงอย่างเล็ก ๆ ที่ใช้ขับกล่อมให้ความบันเทิงในราชสำนัก แต่เดิมวงมโหรีนั้นผู้ชายเป็นผู้บรรเลง ต่อมาเมื่อนิยมฟังมโหรีกันอย่างแพร่หลาย ผู้มีบรรดาศักดิ์จึงนิยมให้ผู้หญิงฝึกบรรเลงบ้าง และได้รับความนิยมสืบต่อมา

วงมโหรีเครื่องสี่

๓. วงมโหรีเครื่องหก

พัฒนาจากวงมโหรีเครื่องสี่ โดยเพิ่มขลุ่ยกับรำมะนา วงมโหรีเครื่องหกจึงประกอบด้วย ซอสามสาย กระจับปี่ ขลุ่ย โทน รำมะนา และฉิ่ง

วงมโหรีเครื่องหก

สมัยธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕)

เนื่องจากระยะเวลาในสมัยธนบุรีมีเพียง ๑๕ ปี และสภาพบ้านเมืองอยู่ในระยะฟื้นฟูบูรณะประเทศหลังสงคราม จึงไม่ปรากฏหลักฐานการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทยโดยยังคงยึดแบบแผนมาจากสมัยอยุธยา

สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-ปัจจุบัน)

การดนตรีไทยมีพัฒนาการขึ้นเป็นลำดับ ดังนี้

สมัยรัชกาลที่ ๑ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒)

แต่เดิมวงปี่พาทย์มีกลองทัดเพียงลูกเดียวจึงได้เพิ่มกลองทัดขึ้นอีก ๑ ลูก เพื่อให้มีเสียงต่างกัน ลูกหนึ่งเสียงสูงดัง **“ตุ้ม”** เรียกว่า **“ตัวผู้”** อีกลูกหนึ่งเสียงต่ำดัง **“ต้อม”** เรียกว่า **“ตัวเมีย”** นิยมใช้กันมาจนถึงปัจจุบันนี้

สมัยรัชกาลที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗)

มีการนำวงปี่พาทย์มาบรรเลงประกอบการขับเสภา ใช้กลองสองหน้าแทนตะโพนและกลองทัด ทั้งนี้เพราะการบรรเลงปี่พาทย์เสภาในสมัยก่อนนั้นนิยมบรรเลงภายในอาคารจึงทำให้เสียงของตะโพนและกลองทัดดังเกินไป วงปี่พาทย์เสภาในสมัยก่อนก็คือวงปี่พาทย์ไม้แข็งในปัจจุบันนั่นเอง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระปรีชาสามารถด้านการบรรเลงซอสามสายเป็นอย่างยิ่ง ซอสามสายส่วนพระองค์มีชื่อเรียกว่า **“ซอสายฟ้าฟาด”**

สมัยรัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔)

ได้เพิ่ม **“ระนาดทุ้ม”** ให้บรรเลงคู่กับระนาดเอกในวงปี่พาทย์ และเพิ่ม **“ฆ้องวงเล็ก”** ให้บรรเลงคู่กับฆ้องวงใหญ่ เพิ่มปี่นอกให้เป่าเป็นคู่กับปี่ใน เพิ่มโหม่งและฉาบเล็ก เรียกว่า **“วงปี่พาทย์เครื่องคู่”** แต่ปัจจุบันไม่นิยมใช้ปี่นอก

สมัยรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑)

เพิ่มเครื่องดนตรีอีก ๓ ชนิด คือ ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก และฉาบใหญ่ เรียกว่า **“วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่”** นอกจากนี้ยังได้ปรับปรุงวงมโหรีหญิงซึ่งมีมาแต่สมัยอยุธยาให้เป็นวงมโหรีเครื่องใหญ่ โดยย่อส่วนของระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดทุ้มเหล็ก ฆ้องวงใหญ่ และฆ้องวงเล็ก ให้มีขนาดเล็กกว่าเดิม เพื่อมิให้มีเสียงดังกว่าเสียงของเครื่องดนตรีในวงเครื่องสาย และเพื่อให้เหมาะสมกับผู้บรรเลงที่เป็นผู้หญิง ต่อมาวงมโหรีหญิงมีความนิยมลดลง จึงเกิดวงกลองแขกเครื่องใหญ่ขึ้นแทนภายหลังแยกมาเป็นวงเครื่องสายไทย และวงเครื่องสายปี่ชวาที่นิยมเล่นกันมาจนถึงทุกวันนี้ ต่อมาได้พัฒนางวงปี่พาทย์ขึ้นอีกเพื่อใช้ประกอบศพโดยเฉพาะ เรียกว่า **“วงปี่พาทย์นางหงส์”**

ดนตรี

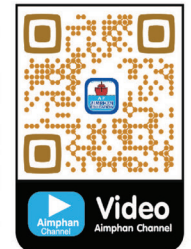
สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓)

ได้มีการปรับปรุงวงดนตรีขึ้นใหม่อีกชนิดหนึ่ง คือ วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้ทรงปรับปรุงขึ้นเพื่อใช้บรรเลงประกอบละครของเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ คำว่า **“ละคร”** ที่กล่าวถึงนี้เป็นละครที่ได้แบบอย่างมาจากละครโอเปร่า (Opera) ตัวละครพูดเอง ร้องเอง และใช้ทำทางประกอบตามสมควร มีฉากเปลี่ยนได้ตามเนื้อเรื่อง เรียกว่า ละครดึกดำบรรพ์ วงปี่พาทย์ที่ปรับปรุงขึ้นเพื่อใช้บรรเลงประกอบละครดึกดำบรรพ์จึงมีชื่อเรียกตามละครไปด้วย ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์

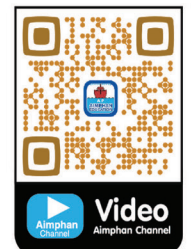
๑. ระนาดเอก (ไม้ฉวม)	๒. ระนาดทุ้ม	๓. ระนาดทุ้มเหล็ก
๔. ฆ้องวงใหญ่	๕. ฆ้องทุ้ม (ฆ้อง ๗ ลูก ๗ เสียง)	๖. ซอด้
๗. ซอด้	๘. ซอด้เพียงออ	๙. ตะโพน
๑๐. กลองตะโพน	๑๑. กลองแขก	๑๒. ฉิ่ง

Video
Almphan Channel

สมัยรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘)

ได้มีการปรับปรุงวงปี่พาทย์มอญเพื่อใช้ในงานศพโดยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ใช้เครื่องปี่พาทย์ของไทยผสมกับเครื่องดนตรีของมอญ นอกจากนี้ยังได้นำองกะลุงของอินโดนีเซียมาดัดแปลงให้มี ๗ เสียง (แต่เดิมมีเพียง ๕ เสียง) และให้ผู้บรรเลงถือเขย่าคนละ ๒ เสียง นำเอาซิมและออร์แกนมาผสมกับวงเครื่องสาย เรียกว่า **“วงเครื่องสายผสม”** ต่อมาได้มีผู้นิยมนำเครื่องดนตรีอย่างอื่นเข้ามาผสมบ้าง เช่น เปียโน ไวโอลิน เป็นต้น

Video
Almphan Channel